

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNƏ

Ərizəçi: Azərbaycan Respublikası Uşaq Hüquqlarını Müdafiə Liqasının rəhbəri
Bəkirov Yusif Seyfəddin oğlu

Ünvan: Mirzağa Əliyev 30, mənzil 33

Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət hüququ verən normalar:

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin V-ci hissəsi və
"Konstitusiya məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 34 və 35-ci
maddələri

**Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan Respublikası ərazisində
yay vaxtının tətbiq edilməsi haqqında"
17 mart 1997-ci il tarixli, 21 №-li Qərarından**

ŞİKAYƏT

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının tövsiyələrinə əsasən, avropa ölkələri ilə eyni müddətdə yay vaxtına keçilməsi üçün, eləcə də günün işıqlı vaxtının uzanması ilə əlaqədar enerji ehtiyatlarına qənaət edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan Respublikası ərazisində yay vaxtının tətbiq edilməsi haqqında" 17 mart 1997-ci il tarixli 21 sayılı qərarına əsasən, respublika ərazisində hər il mart ayının son bazar günü əqrəblərin bir saat qabağa çəkilməsi ilə yay vaxtına keçilir. Hər il oktyabr ayının son bazar günü isə əqrəblərin bir saat geri çəkilməsi ilə yay vaxtı ləğv edilir. Qərarın həyata keçirilməsinə nəzarəti Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi həyata keçirir.

Yay vaxtı dedikdə, ümumi qəbul edilmiş saat qurşağına münasibətdə bir saat irəli çəkilmiş vaxt nəzərdə tutulur. Yay vaxtına keçilməsi mart ayının sonuncu bazar günü həyata keçirilir (2009-cu ildə 29 mart, 2010-cu ildə 28 martda). Qış dövründə isə saat yenidən geri çəkilərək "qış vaxtı"na keçilir (bu termin rəsmi deyil). "Qış vaxtı"na keçilməsi oktyabr ayının sonuncu bazar günü həyata keçirilir (2009-cu il tarixdə 25 oktyabrda, 2010-cu il tarixdə isə 31 oktyabrda). Əksər ölkələrdə "qış vaxtı" standart astronomik saat qurşağı ilə uyğunluq təşkil edir. Yalnız Rusiyada yay vaxtı saat qurşağından bir deyil, iki saat, "qış vaxtı" isə bir saat fərqlənir.

Yay vaxtının müasir sistemini 1895-ci ildə Yeni Zelandiya entomoloqu C.V.Hadson təklif etmişdir. İlk dəfə isə saatlar 1908-ci ildə İngiltərədə çəkilmişdir. Rusiya ilk dəfə 1917-ci ildə yay vaxtına keçmişdir. Rusiyada yay vaxtının tətbiq edilməsi ilə əlaqədar yayda rus xalqı hər şeydə normal vaxtla müqayisədə iki saat geri qalırlar. Rusiyada aparılan araşdırmalara və statistikaya əsasən, infarktların səbəbləri 75 faiz yay vaxtına keçilmənin tətbiq edilməsindən, yalnız 12 faizi isə digər amillərdən asılıdır. Aparılan sorğunun nəticələrinə əsasən müəyyən olunmuşdur ki, saat əqrəblərinin çəkilməsi daha çox uşaqlara və xəstələrə mənfi təsir göstərir. Rusiyanın

Tibb Elmləri Akademiyasının alimlərinin apardığı elmi araşdırmaya əsasən, qışdan sonra insanın orqanizmi zəifləyir, ona görə də saatlara müdaxilə edilməsi, onların irəli-geri çəkilməsi məsləhət görülmür. Alimlərin fikrincə, bu zaman daha çox xroniki xəstəlikləri olan insanlar əziyyət çəkir. Keçid dövrü – yəni yay və qış vaxtına keçilməsi insan səhhətinə mənfi təsir göstərir. Statistika əsasən, saat əqrəblərinin çəkilməsi aşağıdakı hallara səbəb olur :

1. İnfarktların sayı artır;
2. İntiharların sayı artır;
3. Təcili yardıma müraciətlərin sayı artır.

Buna əsasən, alimlər yay vaxtının insan səhhətinə mənfi təsir göstərməsi barədə son, rəsmi nəticəyə gəlmişdir.

Bununla əlaqədar olaraq, 2008-ci ildə Rusiyanın əksər regionları Dövlət Dumasına yay vaxtına keçilməsinin ləğv edilməsi barədə təkliflə müraciət etmiş, Dövlət Dumasında yay vaxtına keçilməsinin ləğv edilməsi barədə qanun layihəsi müzakirəyə çıxarılmışdır. Qanun layihəsində bir vaxtdan digərinə keçilməsinin insan sağlamlığına, səhhətinə mənfi təsir göstərməsi barədə araşdırmaların yekununa dair sənədlər də əlavə edilmişdir. Müzakirələrdən sonra Dövlət Dumasında yay vaxtına keçilməsinin ləğv edilməsi ilə bağlı qanun layihəsi qəbul edilmişdir. Qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun müəllifi “Vahid Rusiya” fraksiyasından millət vəkili Vasili Zaxaryaşev olmuşdur. Rusiya prezidenti Dmitri Medvedyevin yay vaxtına keçilməsinin insan səhhətinə ziyanı və aşkar vaxt uyğunsuzluğu barədə nitqindən dərhal sonra qanun layihəsi qüvvəyə minmişdir. Buna baxmayaraq, 2009-cu il tarixdən yay vaxtına keçilməsi yenidən tətbiq edilmişdir.

1981-ci ildən dünyanın 76 ölkəsində, o cümlədən Rusiyada yay vaxtından istifadə edilir, hər il saatlar irəli çəkilir. Lakin bu prosesin baş vermədiyi ölkələr də var. Onların sırasına Yaponiya, İran, Virciniya adaları, Sinqapur, Çin, Estoniya və eləcə də, keçmiş SSRİ dövlətləri - Özbəkistan, Tacikistan, Türkmənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan bir sıra digər ölkələr daxildir. Həmin ölkələr saat əqrəblərinin irəli-geri çəkilməsinin insan səhhətinə olduqca ziyanlı təsirini görərək yay vaxtına keçilməsindən imtina ediblər. Afrika ölkələri arasında yalnız Namibiyada yay vaxtına keçilməsi tətbiq edilir. Qalan ölkələr isə öncə yay vaxtını tətbiq etsə də sonradan onun insana zərərli təsirini görərək imtina etmişdir. Bugünkü dövrdə Rusiyada yay vaxtına keçilməsinin ləğv edilməsi barədə Dövlət Dumasında müzakirələr gedir.

1918-ci ildə nüfuzlu “Nature” elmi dərgisi saat əqrəblərinin çəkilməsi ideyasını şübhə altına alan məqalə dərc etməklə belə bir təklif irəli sürmüşdür ki, eyni yolla termometrlərin də göstəricisi dəyişdirilsin. Bu isə mümkün deyil. Bir sözlə, dərgi saat əqrəblərinin irəli-geriçəkilməsini, yəni yay vaxtına keçilməsini əhəmiyyətsiz hesab edirdi.

Yay vaxtının tətbiq edilməsinin tərəfdarları energetiklər və ticarət nümayəndələri, tətbiq edilməməsinin tərəfdarları isə sağlamlıq və kənd təsərrüfatı işçiləridir. Alimlər hesab edirlər ki, saat əqrəblərinin çəkilməsi xüsusilə şəhərlərdə əhəmiyyətsizdir. Çünki ofislərdə, mağazalarda, təhsil müəssisələrində və digər yerlərdə işıqdan (gün işığından deyil) istifadə olunması labüddür. Bu həmin yerlərin sahələrinin geniş olması ilə əlaqələndirilir ki, bu da həmin yerlərin daimi işıqlandırılmasına ehtiyacın olduğunu

göstərir. Bundan əlavə, şimal yarımkürəsində işığa qənaət edilməsinin mənası yoxdur, çünki şimal yarımkürəsində yayda onsuz da günlər uzun olur. Elmi araşdırmalar sübut etmişdir ki, saat əqrəblərinin irəli çəkilməsi mütəmadi olaraq nəqliyyatda, xüsusilə də dəmiryol nəqliyyatında ciddi problemlərin yaranmasına səbəb olur. ABŞ, Böyük Britaniya, İspaniya və Braziliyada aparılan araşdırmalar və statistika sübut edir ki, saat əqrəblərinin irəli çəkilməsi ilə yol-nəqliyyat hadisələri artmışdır.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində aparılan elmi araşdırmalar və həkim rəyləri sübut edir ki, saat əqrəblərinin irəli-geri çəkilməsi insanların səhhəti ilə bağlı müəyyən problemlər yaradır. Mütəxəssislərin fikrincə, vaxtın dəyişdirilməsi hər 5 insandan birinə mənfi təsir göstərir. Alimlər qeyd edirlər ki, insan orqanizminin öz bioloji saati var və yay vaxtına keçidlə əlaqədar olaraq bəzi insanlarda təzyiq qalxır, stress yaranır, yuxu rejiminin pozulması halları baş verir, ürək-damar xəstəlikləri yaranır, immun sistemi, maddələr mübadiləsi pozulur. Yay vaxtına keçilməsi hətta qadınlarda hormonal dəyişikliklərin baş verməsinə səbəb olur ki, bu da qadınların uşaq dünyaya gətirmə qabiliyyətinin zəifləməsi ilə nəticələnir. Saat əqrəblərinin çəkilməsinin mənfi təsirini psixoloqlar da qeyd edirlər. Psixoloqlar hesab edirlər ki, saatların çəkilməsi insanların davranışında da özünü göstərir. Belə ki, insanlar öz "daxili saatlarına" uyğunlaşdıqlarından saatların çəkilməsi onların psixologiyasına mənfi təsir edir, yuxusuzluq yaradır, onların davranışlarına təsir edir. Adaptasiya prosesində insanların sinir sisteminə mənfi təsir edir. Keçid dövrünü ən pis uşaqlar, əlillər və meteohəssas insanlar, ürək çatışmazlığı olan şəxslər keçirir. Bu cür şəxslərin özlərinə gəlməsi üçün ən azı bir həftə vaxt tələb olunur.

Helsinki Universitetinin mütəxəssislərinin araşdırmalarına görə, yay vaxtına keçilməsinin tətbiq edilməsi xüsusilə ürək-damar xəstəlikləri olan insanlara mənfi təsir göstərir.

Ukrayna Ürək-Damar Cərrahiyyəsi İnstitutunun direktoru Vasili Lazorişineç hesab edir ki, saat əqrəblərinin irəli-geri çəkilməsinin psixoloji və fizioloji nəticələri var. Onun fikrincə, bu nəticələr insanlarda iş fəaliyyətinin azalmasında, yuxu pozulmalarında, arterial təzyiqin yüksəlməsində və s. hallarda özünü büruzə verir. Yay vaxtına keçilməsi insanlarda artıq mövcud olan xəstəliklərin güclənməsinə, infarktlara gətirib çıxardır. Bununla da insan həyatı qısalır.

İsveçin Stokholm Karolina İnstitutunun da tibbi araşdırmalarına görə, yay vaxtına keçilməsi zamanı ürək çatışmazlığı olan insanlarda infarkt riski artır. Araşdırmalarla sübut edilib ki, keçid saat əqrəblərinin çəkilməsi zamanı gecə istirahət vaxtı azalır ki, bu da yuxunun pozulmasına səbəb olur.

2005-ci ildə Qazaxıstanda aparılmış elmi araşdırmalara görə müəyyən olunmuşdur ki, yay vaxtına keçilməsinin tətbiq olunması sosioloji faktorlara da mənfi təsir göstərir, belə ki, əhəlinin xəstələnmə səviyyəsi, yol-nəqliyyat hadisələri artır. Həssas, emosional insanlar üçün bu, daha qıcıqlandırıcı olur. Altı aydan bir təkrarlanan prosesə alışqan olmayanlar çox əziyyət çəkirlər.

Hal-hazırda təhlükəsizlik baxımından bir sıra texnoloji və strateji obyektlərdə yay vaxtına keçilməsi qətiyyən tətbiq edilmir. Çünki saat əqrəblərinin çəkilməsi mürəkkəb texnoloji sistemlərin pozulmasına, işində nazaslıqların yaranmasına və nəticədə düzgün olmayan – yanlış məlumatların əldə edilməsinə səbəb olur. Peyk

noviqasiyalarında da yay vaxtına keçilməsi tətbiq edilmir və peyklər normal vaxt sistemi ilə çalışır.

Beləliklə, tənqidçilər və mütəxəssislər yay vaxtına keçilməsini pisləyərək onun insanların səhhətinə və sağlamlığına mənfi təsir göstərdiyini qeyd edirlər.

Yay vaxtının tətbiq edilməsi iqtisadi baxımdan faydalı olsa da dünyanın müxtəlif ölkələrində aparılmış elmi araşdırmalara əsasən sübut edilmişdir ki, o, insan həyatına olduqca mənfi təsir göstərir. Yay vaxtına keçilməsinin tərəfdarı olanlar bununla enerjiyə qənaət edildiyini qeyd edirlər. Saatın nizamının dəyişməsindən qazandığımız cüzi və heç bir dövlət qurumunda hesablanmayan elektrik enerjisinin əvəzində minlərlə insan sağlamlığını itirirsə, buna qazanc demək olmaz.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Respublikamızda yay vaxtına keçilməsinin vətəndaşların sağlamlığına və səhhətinə təsiri barədə məlumatları əldə etmək məqsədilə aidiyyətli orqanlara – Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinə və Dövlət Statistika Komitəsinə sorğular göndərilə də həmin sorğulara qanunsuz olaraq cavab verilməmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

Maddə 12. Dövlətin ali məqsədi

- I. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir.
- II. Bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir.

Maddə 26. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi

- I. Hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır.
- II. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Maddə 41. Sağlamlığın qorunması hüququ

- I. Hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququ vardır.
- II. Dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya salamatlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır.
- III. İnsanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslər qanun əsasında məs'uliyətə cəlb edirlər.

Maddə 130. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi

- IX. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi öz səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərə dair qərarlar qəbul edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir.

Yuxarıda göstərilənlərə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin birinci bəndinə əsasən (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sorğusu əsasında aşağıdakı məsələləri həll edir:*

1. *Azərbaycan Respublikası qanunlarının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarının, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarlarının, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarının, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğu* Sizdən

XAHİŞ EDİRƏM :

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan Respublikası ərazisində yay vaxtının tətbiq edilməsi haqqında" 17 mart 1997-ci il tarixli, 21 c №-li sərəncamı AR Konstitusiyasına və digər qanunlarına zidd olduğuna görə ləğv olunsun.

ƏLAVƏ OLUNAN SƏNƏDLƏRİN SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan Respublikası ərazisində yay vaxtının tətbiq edilməsi haqqında" 21 noyabr 1995-ci il tarixli 207 c sayılı, 05 yanvar 1996-cı il tarixli 2 c sayılı sərəncamları və 17 mart 1997-ci il tarixli 21 sayılı qərarı ;
2. Yay vaxtının tətbiq edilməsindən imtina edilməsi barədə müxtəlif ölkələrdə aparılan elmi araşdırmalar;
3. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinə və Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinə 06.05.2010-cu il tarixli sorğular.

Hörmətlə,

Yusif Bəkirov

Azərbaycan Respublikası

Uşaq Hüquqlarını Müdafiə Liqasının rəhbəri

"21" may 2010